

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Руси Николов Николов

доцент, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. в научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование **Хуманитарни науки**

професионално направление **Филология**

докторска програма **Германски езици**

(Съвременен английски език - Фонетика на английския език)

Автор: **Бистра Димитрова Поповска**

Тема: **„Ударението в сложни съществителни и фразовото ударение в английски и български език“**

Научен ръководител: **доцент д-р Снежина Димитрова, Софийски университет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-4898 г. от 08.10.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Ударението в сложни съществителни и фразовото ударение в английски и български език“* за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование *Хуманитарни науки*, професионално направление *Филология*, докторска програма *Германски езици (Съвременен английски език - Фонетика на английския език)*. Автор на дисертационния труд е Бистра Димитрова Поповска – докторантка в на самостоятелна подготовка към катедра *Английска филология* с научен ръководител доцент д-р Снежина Димитрова, от ВУЗ Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Представеният от Бистра Димитрова Поповска комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповеди за записване в докторантура;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Списъкът на научните публикации по темата на дисертацията съдържа четири заглавия в авторитетни издания. Съдържанието на тези публикации е високоинформативно, без препокриване между тях. Четирите статии на Бистра Поповска по темата на дисертацията отразяват в значителна степен високата теоретико-приложна стойност и ясения, точен научен стил на представения дисертационен труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Бистра Поповска има богат професионален опит като англицист, в частност като университетски преподавател по фонетика на английския език. Работи като асистент в Катедрата по английска филология към Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и се ползва с висок авторитет както сред своите студенти, така и сред колегите си. Като фонетик от друга катедра (Романистика и германистика), аз имах многократно удоволствието да дискутирам с Бистра Поповска въпроси от общата и от английската фонетика. Това пълноценно професионално общуване беше полезно за самия мен и ми позволява да кажа, че авторитетът, с който се ползва Бистра Поповска е напълно заслужен.

Бистра Поповска е активна, целенасочена и високоотговорна и по отношение на научната си дейност. За това свидетелстват нейните публикации.

Тези биографични обстоятелства и професионалните качества на Бистра Поповска ми дават основание да твърдя, че етапът на защита на дисертационен труд пред научно жури, до който тя е достигнала, е закономерен, напълно естествен.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Показателно за актуалността на темата за ударението е изречението, с което започва авторефератът: *„В думите с повече от една сричка, поне една от сричките се отличава с по-голяма сила и за нея се казва, че има ударение.“* Това твърдение е безспорно вярно и звучи банално, но зад абстрактно-перцептивното, глобално понятие „сила“ се крие една сложна, многокомпонентна реалност – както обективна, така и субективна. Научното описание на тази реалност е важен аспект на теоретичното описание на езиковите явления, но то е също толкова важно от приложна гледна точка, например в областта на чуждоезиковото обучение и в областта на автоматичната обработка на устната реч (автоматичен синтез и разпознаване на устна реч). Не е трудно да се докаже, има много бели полета и несъвършенства в научните теории и/или на техните приложения, свързани с ударението. Освен многообразието във физичните корелати на ударението в речта – по отношение на различните езици, но и в рамките на един език – трудностите за ефективно, сравнително просто моделиране на ударението и на акцентните структури произтичат и от това, че ударението съвместява множество езикови функции – смислоразличителна, ритмична, интонационна, стилистична и др.

За уточнение, субективният аспект на ударението може да се илюстрира с факта, че една сричка може да се оцени перцептивно като ударена („силна“) единствено въз основа на знанията на слушателя за езика и на значението на думата, изведено от нейния контекст. От друга страна, обективният, акустико-фонетичен аспект на ударението е максимално сложен, защото е функция на „играта“ на всичките четири основни фонетични параметри на звука: спектър/тембър, интензитет/сила, времетраене/дължина, честота на основния тон/височина.

Сложността и актуалността на проблематиката за ударението придобива нови измерения, когато става въпрос за сложни съществителни и фрази (лексикализирани синтагми), чиято акцентна структура съчетава ударения с различна „сила“, и по-точно ударения от различно естество и на различно ниво в йерархията на ударенията.

Заклучението ми е, че темата на дисертационният труд на Бистра Поповска е актуална, а качествата и приносите на този труд са адекватни на тази значимост на темата. Нещо повече, резултатите, постигнати в този труд са не само полезни сами по себе си, но правят темата още по-актуална с ясното очертаване на нови изследователски перспективи.

4. Познаване на проблема

Описаните по-горе особености, свързани с описанието и моделирането на ударението, са успешно отчетени в работата на Бистра Поповска. Направен е обстоен, изчерпателен и критичен преглед на литературния материал в областта на фонологията на ударението.

Методите на фонологията за моделиране на ударението са по своя характер концептуално-логически. Абстрактната акцентна структура на всеки изказ е функционален, силно опростен модел на фонетичната структура на изказа. Отчитайки това, емпиричните методи на експерименталната фонетика са полезно и често необходимо допълнение на формалните подходи за лингвистичен анализ с цел обективно и цялостно системно описание на речевите конструкции. Бистра Поповска показва, в конкретния случай, че функционалното описание на ударението в сложните съществителни и във фразите подлежи на усъвършенстване.

Независимо от контраста в методите на лингвистични дисциплини като фонологията и експерименталната фонетика, докторантката е успяла както концептуално-логически, така и чрез оригинално емпиричното изследване да съпостави фонологичния акцентен модел на сложните съществителни и фразите с обективната, акустична проява на ударението в тези речеви единици.

5. Методика на изследването

Акустичният анализ е проведен с програмата *Speech Analyzer*. Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Получените резултати, тяхната интерпретация и направените изводи са коректни и в голяма степен оригинални. Следваният експериментален протокол като цяло е показателен за придобитите от Бистра Поповска задълбочени знания и ценни умения в областта на емпиричните изследвания, по-специално в областта на анализа на прозодичните и на тембрални характеристики на речевите звукове.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е написан на 233 страници и е онагледен с 41 фигури и 7 таблици. Той включва 64 страници приложения и два корпуса, които съдържат съответно около 2000

английски и 1400 български сложни думи. Библиографията включва 124 литературни източника.

В първата глава са дефинирани коректно основните прозодични понятия, с оглед на следващата, втора глава: „Ударението като прозодично явление“. в която са представени основните аспекти на ударението – фонетичен и фонологичен, – както и различните подходи и теории за ударението. В глава трета и глава четвърта са разгледани особеностите на ударението съответно в българския и в английския език. В глава пета са конкретизирани акцентните модели на сложните съществителни и фразите в българския и английския език

Тези първи пет глави представляват на практика коректен и достатъчен по своя обхват литературен обзор на традиционно приетите постановки за ударението. С оглед на тази оценка считам (в съчетание с изследователския корпус на докторантката и използваните от нея методи), че материалът, върху който се градят приносите на дисертационния труд е достоверен и убедителен.

В шеста глава е представен протоколът на експеримент върху продукцията и перцепцията на ударението в сложните съществителни и фрази в българския и в английския език. Спазени са изискванията за научна строгост, обосновааност и етика при провеждане на подобно емпирично изследване.

Глава седма е озаглавена „Акустични корелати на ударението в разглежданите фрази и сложни думи: графични илюстрации и количествена оценка с оглед на валидирането на съответните фонологични правила в английския и българския език“. Докторантката е изпълнила и тук успешно своята задача, като е потвърдила експериментално разглежданите фонологични правила, но същевременно е установила закономерности, които хвърлят допълнителна светлина върху тези правила и създават условия за тяхното прецизиране. Тези закономерности са свързани основно с тембъра на гласните в някои от сричките, което поставя под въпрос третирането на ударението като чисто прозодично явление. От резултатите на това акустично изследване произтича и необходимостта от допълнителна йерархизация и по-адекватно фонетично описание на ударенията в сложни, многоакцентни речевни единици.

Приемам направените в следващата част на дисертацията заключение и изводи. Препоръчвам, при евентуална бъдеща публикация на труда, да се направят някои структурни промени, например пасажът за едновременно стриктната и полезна аналогия между звука и светлината като вълнови процеси, и в частност между тембъра на гласните с лексикално ударение и „чистотата“ на един цвят, да се премести в начална част, изясняваща използваните

понятия, или в главата, посветена на акустичния анализ на речта и в частност на ударените срички.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В труда за първи път се изследва съпоставително ударението в сложните думи и фразите в английския и българския език чрез всеобхватен подход – чрез методите на фонологията, перцептивната фонетика и акустичната фонетика. Приемам безрезервно всички формулирани приноси в дисертационния труд. Тук ще цитирам само първите три:

Разкрита и доказана е ролята на тембъра на гласните като надежден и константен параметър на ударението както в английския, така и в българския език.

Прецизирано е фонологичното правило за сложните думи като се прибегва до доказано необходима йерархизация на лексикалните ударения в българския език по аналогия със системата на първични, вторични и третични ударения в английския език.

Прецизира се физическата същност на лексикалното ударение, по-специално за българския език, като се доказва експериментално значението на тембъра на гласните за маркиране на този вид ударение като вътрешноприсъща, дефиниционна, неизменна характеристика не само на простата дума, но и в състава на сложните думи.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

1. Акцентни модели на сложните думи и лексикализираните синтагми в английския и в българския език; оригинално заглавие: Stress Patterns of Compounds and MWEs (Multiword expressions) in English and Bulgarian

Статията представя резултатите от изследване на акцентните схеми на сложни думи и лексикализираните синтагми от вида прилагателно + съществително в английския и в българския език, в съпоставка с еквивалентните по форма именни групи в същите езици. Авторите на статията с основание отбелязват, че установените закономерности могат да намерят приложение в алгоритмите за автоматична обработка на устната реч. Действително, много лесно може да се провери, че технологиите за синтез на речта (TTS) не отчитат добре акцентните схеми на тези речеви сегменти в зависимост от това дали те функционират като лексикализираните синтагми или обикновени именни групи.

2. Англоезични изследвания върху контраста между ударението в сложни съществителни и във фрази

Изследването има за цел да установи функционалната, смислоразличителна функция на прозодията в еквивалентни по сегментния си строеж езикови форми, каквито могат да представляват някои сложни съществителни и фрази, от една страна, и съответните синтагми, от друга страна. Оценени са различни подходи към тази проблематика. Установена е и е оценена вариативността в акцентните схеми на тези речеви единици.

3. *Продукция и перцепция на ударението в сложни съществителни и във фрази в българския език.* Славянски диалози, Издание на Филологическия факултет при ПУ, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив. 2018: 67 - 80.

Статията представя експерименталните резултати от емпирично изследване върху продукцията и перцепцията на ударението в сложни съществителни и във фрази в българския език. Установено е, че фонологичните правила за сложните съществителни се проявяват обективно в устната комуникация както на етап продукция, така и на етап перцепция. При фразите, обаче, констатираната висока степен на вариативност показва необходимост от допълнителни експерименти и евентуално теоретични уточнения.

4. Поповска 2019: Поповска, Б. *Продукция и перцепция на ударението в сложни съществителни и във фрази в английски език.* Приета за публикация в Научните трудове на Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, 2019 година (155М 0861 - 0029).

Общата ми преценка на публикациите по дисертационния труд е положителна. Единствено първата статия е в съавторство, което е закономерно, отчитайки нейния интердисциплинарен характер. Положителната ми оценка се основава на значимостта на научната проблематика както на теоретично, така и на приложно равнище, на отличната теоретична подготовка на Поповска, на правилния избор на експериментални методи и средства и на коректната интерпретация на получените резултати.

9. Лично участие на докторантката

Оценка ми за личното участие на докторантката в проведеното дисертационно изследване е безусловна - формулираните приноси и получени резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът отговаря на всички изисквания за този документ и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Вж. препоръката в края на т. 6., касаеща частта „Заключение и изводи“.

12. Лични впечатления

Положителни (Вж. т. 2. Кратки биографични данни за докторанта)

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Получените резултати и направените изводи са добра основа за един по-пълен, по-обективен подход при изучаване на ударението, отчитащ не само прозодията на изказа, но и тембъра на гласните.

Получените резултати и направените изводи са добра основа още за усъвършенстване на технологиите за автоматична обработка на устната реч. Още по-реална е възможността, на базата на представените модели, да се направи адекватна оценка на качеството на тези технологии в настоящия момент. (Напр. общодостъпните технологии TTS на Microsoft и Google.) Напълно реална е и възможността, бих казал дори, че е категорично препоръчително, всеки преподавател по английски и български като чужд език да познава изведените правила и да ги отчита в своята преподавателска работа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултета, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Бистра Димитрова Поповска притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност съвременен английски език (фонетика), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘*доктор*’ на Бистра Димитрова Поповска в област на висше

образование *Хуманитарни науки*, професионално направление *Филология*, докторска програма *Германски езици (Съвременен английски език - Фонетика на английския език)*.

12 ноември 2020 г.

Рецензент: доц. д-р Руси Николов

.....
(ак. дл. н. ст. име фамилия)